

Nr 601.

Av herr **Lager m. fl.**, i anledning av *Kungl. Maj:ts proposition, nr 124, angående anslag för budgetåret 1951/52 till främjande av bostadsförsörjningen m. m.*

Läget på bostadsmarknaden har ytterligare förvärrats. Det totala lägenhetsunderskottet i kvotkommunerna uppskattas nu till 90 000 à 100 000 och då har hänsyn ändock inte tagits till de hushåll som tvingas bo i utdömda eller utdömbara lägenheter. Omkring 22 000 familjer bo i sådana lägenheter varav hälften av familjerna har minderåriga barn.

Den år efter år förvärrade bostadsnöden medför allvarliga sociala skadeverkningar och utsätter folkhälsan för de största vådor. Det är helt oförsvarligt att, såsom sker i Kungl. Maj:ts proposition nr 124, endast konstatera förekomsten av bostadsnöden och uttala att en påtaglig förbättring av bostadsmarknadsläget ter sig föga gynnsam utan att föreslå någonting som syftar till att på kortast möjliga tid eliminera dessa missförhållanden. Bostadsproduktionen kan ökas om inskränkningar företagas i fråga om produktion och import av lyxvaror och av varor som äro mindre nödvändiga än bostäder. Om nödvändiga åtgärder vidtagas på detta område, skulle den kommunala allmännyttiga och spekulationsfria bostadsbyggnadsverksamheten kunna släppas loss, och kommunerna tillåtas att bygga så långt tillgången på tomtmark och arbetskraft medger.

Byggnadskostnaderna fortsätta att stiga. Angives byggnadskostnadsindex den 1 januari 1939 till 100 och specialindex för löner och material likaledes till 100, kan man konstatera, att de totala byggnadskostnaderna hade stigit med närmare 40 procent den 1 januari 1945 och med cirka 57 procent i januari 1950. Specialindex för löner visar, att dessa i början av år 1945 hade ökat med drygt 13 procent och den 1 januari 1950 lågo mer än 31 procent över basåret. Den ojämförligt kraftigaste stegringen har emellertid drabbat byggnadsmaterialen. Redan i oktober 1940 hade materialpriserna ökat med 25 procent, i januari 1945 hade indextalet stigit till 161,1 och vid 1950 års ingång beräknas stegringen av materialpriserna till närmare 79 procent i jämförelse med basåret. Enligt föreliggande uppgifter har efter samma beräkningsgrund i januari 1951 index för de totala byggnadskostnaderna stigit med ytterligare 10 enheter, medan specialindex för byggnadsmaterial uppskattas till 209,5. Index för löner har hållit sig oförändrat sedan juli 1948 eller 131,3.

Sedan den 1 januari innevarande år beräknas byggnadskostnaderna ha stigit med 10 procent. Därvid har likväl icke hänsyn tagits till den stegring av lönekostnaderna, som blir en följd av ingåendet av de nya kollektivavtalen för byggnadsarbetarna. Höjningen av arbetslönerna kan emellertid beräknas medföra en stegring av byggnadskostnaderna med ytterligare 5 procent. De prisförändringar, som ännu icke hunnit slå igenom, beräknas vidare intill halvårsskiftet föranleda en höjning av byggnadskostnaderna med likaledes 5 procent. Enligt bostadsstyrelsens beräkningar skulle sålunda byggnadskostnaderna den 1 juli 1951 ha stigit med sammanlagt 30 enheter sedan den 1 januari 1950. Huvudparten av denna stegring eller inemot 85 procent föranledes av höjda materialkostnader. Denna utveckling kan beräknas medföra en höjning av grundhyrorna med cirka 15 procent.

Till dessa hyresstegringar tillkomma de ökade bränsletilläggen, vilka till följd av de stegrade priserna på bränsle komma att uppgå till i medeltal 20 å 25 procent av grundhyrorna.

Att den s. k. besparingsutredningen i detta läge kunnat föreslå en avveckling av kapitalsubventionerna till ny- och ombyggda bostadshus och en försämring av familjebostadsbidragen samt ett successivt slopande av bränslebidragen etc. är rent häpnadsväckande. Ty bostadsproblemet är inte bara en fråga om att åstadkomma tillräckligt med lägenheter. Det gäller också att kunna skapa hälsobostäder till hyrespriser, som äro överkomliga även för mindre inkomsttagare.

Genom de enväldiga monopolföretagen inom byggnadsmaterialbranschen sker en icke nödvändig fördyring av materialpriserna, vilket klart kommer till uttryck i de av företagen redovisade alltmer stegrade vinsterna.

Monopolföretagen inom byggnadsmaterialindustrien fullfölja ett målmedvetet arbete, som syftar till en utplundring av konsumenterna. Därvid komma sådana medel och metoder till användning som kvoteringsbestämmelser, leveransregleringar, marknadsdelningar och uppdelningar, nyetableringskontroll, tillverkningsbegränsning, skyddspriser, förbud om överlåtelse av rörelse o. s. v. Man har i kartellavtalen infört bestämmelser om att den centrala ledningen har rätt till övervakning och kontroll av medlemmarnas efterlevnad av avtalsbestämmelserna. Härvid har inte sällan det anonyma angivarsystemet legaliserats. Vidare kan nämnas de straffsattser, som gälla för beivrande av överträdelser mot kartellavtalens bestämmelser. Bötesbeloppen variera från något tusental till flera miljoner kronor. Man har på förhand skapat effektiva förutsättningar för att straffen inte skola bli en chimär. Sålunda stipuleras i flertalet avtal skyldighet för medlem att som säkerhet för fullgörande av sina förpliktelser hos kartellen deponera till innehavaren ställd revers. Inom några karteller förekommer det till och med att denna säkerhet lämnas i form av en in blanco accepterad växel.

Förobilligad byggnadsmaterialproduktion kan endast åstadkommas genom samhällseliga initiativ för att bryta monopolens envælde. I detta syfte måste statliga åtgärder vidtagas för att i statlig eller statlig-kommunal regi producera byggnadsmaterial, som ställes till den spekulationsfria byggnationens förfogande till självkostnadspriser. Den år 1947 tillsatta utredningen »1947 års byggnadsmaterialsakkunniga» bör erhålla uppdrag att skyndsamt inkomma med förslag om planmässig statlig byggnadsmaterialproduktion, i första hand av sådana byggnadsmaterial, som betinga uppenbara överpriser eller på vilka det råder brist eller knapphet. Samtidigt böra åtgärder vidtagas i syfte att underlätta för de kommuner som så önska att igångsätta egen byggnadsmaterialtillverkning.

Intill dess åtgärder i denna riktning ge resultat i form av sänkta hyror, är det nödvändigt att ytterligare utbygga den statliga subventionsverksamheten. Redan år 1947 förutsattes en utvidgning av familjebostadsbidragen till att omfatta även barnfamiljer i lägenheter färdigställda före den 1 januari 1948, vilket 1948, 1949 och 1950 uppsköts med hänvisning till det statsfinansiella läget. När det vidare gäller ensamstående mödrar med ett barn, föreslog bostadsstyrelsen för flera år sedan, att detta bidrag skulle fastställas att utgå enligt sådana grunder att det skulle ligga två trappsteg över det för barnfamiljer normala bidraget. I dessa frågor hänvisar nu departementschefen till att en utredning har påbörjats om bl. a. omfattningen och ändamålsenligheten av de olika bostadsrabatterna och anser att i avvaktan på resultatet av denna utredning böra inga ändringar ske i gällande subventionsbestämmelser. Vi kunna inte dela departementschefens mening om att ytterligare utredningar äro nödvändiga. Ty det kan anses fullt klarlagt, att om det med bostadsbidraget avsedda syftet skall uppnås, böra dessa bidrag utgå även till barnfamiljer i bostäder, som färdigställt efter 1 januari 1940. Samtidigt böra reglerna för erhållande av bidrag uppmjukas så att bidragen inte helt indragas vid de fixerade inkomstgränserna utan avpassas så att det sker en successiv minskning i mån av stigande inkomst. Bidragen till ensamstående mödrar böra utgå i enlighet med av bostadsstyrelsen tidigare föreslagna regler.

Besparingsutredningen har också gått till attack mot strävandena att vid nybyggnation av bostäder upprätthålla 1939 års hyresnivå. Utredningen framhåller, att sannolikheten synes tala för att de lönerörelser, som vore att vänta i slutet av 1950, komme att få till följd att såväl löner som byggnadskostnader ökades.

De nya kollektivavtalen ha redan medfört en reallönesänkning för arbetarna, vilket också vitsordats av Landsorganisationens ordförande, som den 4 april i riksdagen yttrade bl. a. följande: »Sannolikheten talar för att levnadskostnadsstegringen i år antagligen kommer upp i ett procenttal som närmar sig siffran 25 . . . Det är fråga om prisstegringar, som inte bara

innebära ett hot mot reallöner och levnadsstandard för stora delar av vårt folk utan som redan ha gjort detta till en faktisk realitet, alltså en nedpressning av standarden under 1950 års nivå». Herr Strand tillade, att vårt lands ekonomiska läge har inte försämrats så att folket behövde finna sig i en standardförsämring.

Under dessa förhållanden kan givetvis inte det nya löneläget för arbetarna åberopas som skäl för att höja hyrorna över 1939 års nivå. I stället uppstår ett ökat behov av att som motvikt mot de ytterligare höjda byggnads- och bränslekostnaderna höja subventionsbeloppen så att bostadskostnaderna kunna hållas vid 1939 års nivå.

Departementschefen biträder ett förslag från bostadsstyrelsen om att styrelsen skall få möjlighet att i fråga om mindre flerfamiljshus bevilja kommunala och allmännyttiga bostadsföretag tertiärlån på villkor att förluster vid fastighetsförvaltningen icke till någon del skola täckas med statsmedel. Förslaget motiveras med att det under vissa omständigheter kan vara ett kommunalt intresse, att mindre flerfamiljshus som icke ur ekonomisk synpunkt kunna väntas bli föredömliga uppföras. Motiveringen är märklig. Det tillhör väl bostadsstyrelsens och länsbostadsnämndernas uppgifter att tillse att företag, som icke planerats med tillbörlig omsorg och icke kunna anses ur ekonomisk synpunkt föredömliga, icke komma till utförande. Ett bifall till bostadsstyrelsens förslag skulle innebära att mindre kommuner komma i en undantagsställning och att deras möjligheter att ordna bostadsförsörjningsfrågan försämrats. Därför bör denna förändring i fråga om grunderna för tertiärlånegivningen icke godtagas. Bostadsstyrelsen har vidare föreslagit, att lån skall kunna beviljas bostadsrättsföreningar på militärorter även om i stadgarna införas bestämmelser att bostadsrätten förverkas om anställningen i militärtjänst upphör och att militärförvaltning har vetorätt mot ändring i stadgarna. Styrelsen framhåller, att det föreligger ett militärt intresse att de åstadkomna lägenheterna stå till förfogande för militär personal och att det i dessa fall inte kan uppstå samma motsatsförhållande som vållade sådana irritationer i fråga om industrier när dylika stadgebestämmelser på sin tid tillätos gälla för dessa. Det sistnämnda argumentet utgör ju emellertid ett skäl emot bostadsstyrelsens förslag. Ty föreligger intet behov för tidigare militäranställd personal att bo kvar i sina bostäder även sedan de lämnat tjänsten, då är ju en ändring av bestämmelserna icke påkallad. Vi anse emellertid, att denna personal bör ha samma skydd för sin rätt till bostad oaktat att de lämnat tjänsten som man tidigare tillförsäkrat de vid industrien anställda genom att vägra godkänna stadgar för bostadsrättsföreningar av tidigare nämnt innehåll.

Så länge det råder brist på bostäder måste de kommunala myndigheterna få möjlighet att effektivt och från sociala rättvisesynpunkter fördela det

tillgängliga lediga lägenhetsbeståndet. Det är inte möjligt med nu gällande lagstiftning. På platser där kommunal bostadsförmedling ordnats är det ändå endast en liten del av lägenheterna som äro under kontroll av denna, nämligen de som byggas av kommunen själv eller i de fall då överenskommelse om uthyrning genom den kommunala förmedlingen kan träffas med enskilda företag eller fastighetsägare. Detta förhållande, att enskilda fastighetsägare ensamma avgöra till vilka de ha lust att hyra ut lediga lägenheter, drabbar i första hand de ekonomiskt minst bärkraftiga och familjer med flera barn, d. v. s. dem för vilka det kan vara mest angeläget att ordna bostad. Denna ordning har också medfört ett omfattande svartabörsjobberi med lediga lägenheter som det trots lagbestämmelser inte har varit möjligt att komma till rätta med.

Den kommunistiska riksdagsgruppen har tidigare föreslagit obligatorisk bostadsförmedling, den enda utvägen att skapa garantier för att de mest behövande först komma i fråga vid fördelning av bostäder och att det florerande ockret på bostadsnöden stävjas. Kravet på obligatorisk kommunal bostadsförmedling genom stadgande härom i hyresregleringslagen har framförts vid fem på varandra följande riksdagar och även vunnit anslutning från bostadsstyrelsen, den samlade hyresgäströrelsen och socialdemokratiska motionärer i riksdagen. Då förslag om sådan förmedling senast avlogs vid 1949 och 1950 års riksdagar, skedde det mot en stark minoritet.

Vid fjolårets riksdag anförde tredje lagutskottet i denna fråga bl. a. följande: »Såvitt man kan utläsa av upprättade prognoser för 1950 torde visserligen någon förbättring i bostadssituationen komma att inträffa under året. Det totala behovet av bostäder är emellertid så stort, att det såvitt nu kan bedömas icke kan komma att bliva täckt ännu på lång tid. Den omständigheten att bostadsbristen redan bestått i många år och tydligen kommer att vara ännu åtskillig tid, gör det enligt utskottets mening utomordentligt angeläget att alla vägar försökas för att i möjligaste mån lindra trycket åtminstone för dem som hårdast drabbats av bristen på bostäder. En sådan utväg är inrättandet av obligatorisk bostadsförmedling i kommunal regi. Utskottet vill därför tillstyrka att en utredning verkställs rörande möjligheterna att införa en sådan ordning.»

Som tidigare påvisats har någon förbättring i bostadsläget icke inträffat. Läget har tvärtom förvärrats.

Socialdepartementet har gjort ett försök att komma undan frågan om inrättandet av obligatorisk kommunal bostadsförmedling genom att i en utsänd promemoria i stället föreslå bestämmelser om inskränkningar i ensamståendes hyresrätt. Detta förslag har utsatts för en ytterst hård och svår kritik från olika remissinstansers sida. Om detta anför departementschefen i propositionen: »Vid remissbehandlingen av socialdepartementets promemoria ha ett flertal myndigheter och organisationer, samtidigt som

de kritiserat promemorians förslag att inskränka ensamståendes hyresrätt, understrukit behovet av åtgärder för att bättre utnyttja lägenhetsbeståndet. Det har i första hand ansetts önskvärt att frågan om ett utvidgat kommunalt inflytande över upplåtelse av ledigblivna och nytillkomna lägenheter blir prövad. Behov av åtgärder i här avsett syfte föreligger framförallt i större städer. Olika meningar kunna emellertid råda om omfattningen och inriktningen av dylika åtgärder, bl. a. på grund härav kommer ytterligare utredning rörande ifrågavarande spörsmål att verkställas inom justitiedepartementet.»

Alltså — ytterligare utredning skall ske i en fråga, som dock redan blivit nöjaktigt utredd såväl av riksdagens utskott som av städer, vilka anse sig ha behov av obligatorisk bostadsförmedling. Så begärde exempelvis stadskollegiet i Stockholm redan den 29 maj 1947 införandet av bestämmelser om obligatorisk förmedling. Stockholms stadsfullmäktige beslutade i oktober 1950 att hos Kungl. Maj:t hemställa om införandet av bestämmelser om sådan förmedling. Stadsfullmäktige överlämnade vid sitt beslut en omfattande utredning, som styrkte behovet och nyttan av en sådan åtgärd.

De bostadsbehövandes intresse kräver att bestämmelser om obligatorisk bostadsförmedling nu utfärdas utan ytterligare dröjsmål.

Behov föreligger även av lagstiftning om ransonering av bostäder, att tillämpas vid extrema fall av slöseri med bostadsutrymmen. I den försvårande bristsituation, som nu föreligger, kan det inte vara riktigt att större lägenheter i stor utsträckning disponeras av ett fåtal personer. Ett effektivare utnyttjande eller en uppdelning av dessa större lägenheten skulle givetvis betyda ett välbehövligt tillskott av bostäder att ställas till bostadslösa familjers förfogande.

Sammanfattning.

Följande åtgärder böra vidtagas:

1. Bostadsproduktionen utökas på bekostnad av produktion eller import av lyxvaror, som äro mindre nödvändiga än bostäder. Den kommunala och allmännyttiga spekulationsfria bostadsbyggnadsverksamheten tillåtes att utan hinder av statliga regleringsåtgärder bedrivs i så stor omfattning, som tillgången på tomtmark och tillgänglig arbetskraft vid full sysselsättning året runt medge.

2. 1947 års byggnadsmaterialsakkunniga anmodas att skyndsamt framlägga förslag om åtgärder mot kartellsammanslutningarnas prisfördyrande åtgärder när det gäller byggnadsmaterial, exempelvis genom statlig planmässig produktion av byggnadsmaterial, vilka betinga uppenbara överpriser eller på vilka det råder brist.

3. Den statliga subventioneringen i form av familjebostadsbidrag och bränslebidrag utvidgas till att omfatta även barnfamiljer, som bebo lägen-

heter i byggnader, färdigställda senast den 1 januari 1940 och fram till den tidpunkt, de nu gällande bestämmelserna medge utbetalande av sådana bidrag. Samtidigt uppmjukas reglerna för erhållande av bidrag så, att bidragen icke helt indragas vid de nu fixerade inkomstgränserna utan avpassas så, att det sker en successiv minskning i mån av stigande inkomst.

4. Bestämmelserna om familjebostadsbidrag och bränslebidrag skola gälla även i fråga om mödrar med ett minderårigt barn. Bidraget till ensamstående mödrar med ett eller flera barn konstrueras så, att det ligger två trappsteg över det normala bidraget. Inkomstgränsen för ensamstående mödrar med ett barn fastställs att bli densamma, som för närvarande gäller tvåbarnsfamiljer, och för ensamstående mödrar med två eller flera barn fastställs inkomstgränsen så, att den ligger ett trappsteg över de normala fallen.

5. Riksdagen skall beredas tillfälle att taga ställning till frågan om en höjning av inkomststrecken innan de i enlighet med resultaten av avtalsrörelsen 1950/51 höjda penninglönerna få tagas som intäkt för indragning av eller vägran att bevilja sökta familjebostads- och bränslebidrag.

6. Tilläggslåneverksamheten utvidgas, tilläggslånen höjas och hushållsbränslet subventioneras med statsmedel i sådan utsträckning, att boendekostnaderna hållas vid 1939 års nivå.

7. Kommunala och allmännyttiga bostadsföretag, som uppföra av vederbörande myndigheter granskade och godkända mindre flerfamiljshus, skola även i fortsättningen ha rätt till den ersättning vid förlust som uppkommer vid husens förvaltning, vilken finnes föreskriven i § 33 i tertiärlånekungörelsen.

8. Bostadsrättsföreningar med s. k. förverkandeklausul och vetorätt mot stadgeändringar böra icke heller godtagas i de fall det gäller militär personal.

9. Lagar stiftas om bostadsransonering och om obligatorisk kommunal bostadsförmedling att tillämpas i de kommuner, där de kommunala myndigheterna så begära.

Med hänvisning till vad som anförts föreslås,

att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställer om att förslag till genomförande av ovannämnda åtgärder, i de stycken beslutanderätten tillkommer Kungl. Maj:t och riksdagen gemensamt, så skyndsamt som möjligt utarbetas och förelägges riksdagen och att övriga omnämnda åtgärder vidtagas av Kungl. Maj:t.

Stockholm den 14 april 1951.

Fritjof Lager.

H. Hagberg.

Erik Karlsson.